

บทที่ 2

ทบทวนเอกสาร

2.1 ความสุข: ตัวชี้วัดและดัชนีชี้วัด

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดของการพัฒนาได้ปรับเปลี่ยนไปจากเดิมที่ใช้บรรทัดฐานทางด้านการสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ไปสู่การมองคุณภาพของมนุษย์หรือความอยู่ดีมีสุขทั้งกายและใจ เนื่องจากที่ผ่านมาแสดงให้เห็นชัดเจนว่าความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจไม่ได้นำไปสู่ หรือก่อให้เกิดความสุขได้เสมอไป หรือแม้แต่ทำให้ความสุขลดลงจากเดิมได้

การให้นิยาม “ความสุข” นั้นยังไม่มีข้อสรุปที่ตรงกัน ขึ้นอยู่กับการนำทฤษฎีอะไรมาพิจารณา ดังเช่น Kahneman (2006) กล่าวว่า ความสุขเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นตลอดช่วงชีวิต และ Bentham (1978) ได้กล่าวว่า ความสุข คือ ผลรวมของความสุขและความเจ็บปวด ซึ่งทั้งสองตัวอย่างเป็นการนิยามความสุขตามทฤษฎีของความรู้สึก (affective definition) ในขณะที่ Diener *et al.* (2003) ได้ให้นิยามความสุขว่าเป็นการประเมินชีวิตในหลายแง่มุม ที่ประกอบไปด้วย การตัดสินใจ การประเมินทางอารมณ์และความรู้สึกของชีวิต ความสุขนับว่าเป็นความมุ่งหมายสูงสุดของบุคคล ชุมชน หรือสังคม หากแต่การให้นิยาม ความหมายที่แตกต่างกันไป โดยหลักๆ แล้วการพยายามที่จะอธิบายความสุขไว้สองแนวทางคือ 1) ทางภาวะวิสัย (objective well-being) ที่ความสุขจะขึ้นอยู่กับสภาพทางเศรษฐกิจสังคม และปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นรูปธรรม เช่น ผลผลิตเกษตร รายได้ อาหาร ความปลอดภัย และสิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นต้น และ 2) ทางอัตวิสัย (subjective well-being) ซึ่งเน้นไปที่สุขภาพทั้งกายและใจของบุคคลเป็นหลัก ซึ่งจากแนวคิดสองแนวทางนี้นำไปสู่วิธีการและตัวชี้วัดที่แตกต่างกันในการตรวจสอบหรือวัดระดับความอยู่ดีมีสุข

ในหน่วยงานของต่างประเทศ การกำหนดตัวชี้วัดความสุข มีหลากหลาย เช่น New Economics Foundation (NEF) ได้กำหนดดัชนีความสุข (Happy Planet Index: HPI) ไว้ 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ความพึงพอใจในการมีชีวิต 2) ความคาดหวังในชีวิต และ 3) การรักษาระบบนิเวศตามแบบฉบับเดิม ส่วนองค์การสหประชาชาติ ได้กำหนดดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index: HDI) โดยใช้ตัวชี้วัด 3 ตัว คือ 1) ช่วงอายุ (ชีวิต) ของประชากร 2) ระดับการศึกษา และ 3) รายได้ที่แท้จริง ส่วน Oversea Development Council (OCD) ก็ได้กำหนดดัชนีคุณภาพชีวิตทางกายภาพ (Physical Quality of Life Index : PQLI) โดยมีตัวชี้วัด 3 ตัว ได้แก่ 1) การรู้หนังสือ 2) ความยืนยาวของชีวิต และ 3) อัตราการตายของทารก

สำหรับประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้พัฒนาดัชนีความสุข หรือดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของสังคมไทย ซึ่งจะใช้เป็นหลักในการพัฒนาสังคมไทยไปสู่ภาวะการมีความสุขยั่งยืน โดยความอยู่เย็นเป็นสุขที่ว่านี้ มีองค์ประกอบ 5 ประการ คือ 1) ด้านเศรษฐกิจ จะต้องมีการมีเงินมีอยู่ มีสัมมาอาชีพที่มีรายได้เพียงพอที่จะเป็นหลักประกันที่มั่นคงสำหรับชีวิต 2) ด้านความเข้มแข็ง สังคมจะต้องมีความเข้มแข็งตั้งแต่ระดับคน ระดับครอบครัว และระดับชุมชน 3) คนในประเทศ จะต้องมีความสุขภาวะที่ดี มีความสมดุล ทั้งด้านจิตใจ ด้านอารมณ์ ด้านร่างกาย และสติปัญญา รวมทั้งยึดมั่นในหลักศาสนา 4) จะต้องมีความสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ที่ดี สังคมมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และ 5) ด้านธรรมาภิบาล จะต้องเป็นสังคมที่มีสิทธิเสรีภาพ และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน (สำนักวิจัยและพัฒนาทริส, 2555)

กรอบแนวคิด “ความสุข” หรือ “ความอยู่ดีมีสุข” ได้ถูกหยิบยกให้เป็นเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนาประเทศไทยและเริ่มบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และ 9 ที่กำหนดมุมมองหรือเป้าหมายของการพัฒนาเป็นความเป็นอยู่ที่ดีนำไปสู่ความสุขของคนและสังคม มากกว่าจะมองที่ตัวเลขรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ซึ่งในแผนพัฒนาฯ ได้กำหนดความหมายของความอยู่ดีมีสุขไว้ว่า “ความอยู่ดีมีสุข หมายถึงการมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำที่ทั่วถึง มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ” นิยามความหมายนี้ครอบคลุมมิติของการดำรงชีพที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุข (Well-Being Index) ที่ยึดโยงกับปรัชญาแนวคิดที่เน้น “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ซึ่งตัวชี้วัดประกอบด้วยมิติที่สำคัญ 7 ประการ ได้แก่ (1) สุขภาพอนามัย (2) ความรู้ (3) ชีวิตการทำงาน (4) รายได้และการกระจายรายได้ (5) ชีวิตครอบครัว (6) สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต และ (7) การบริหารจัดการที่ดีของรัฐ (วัชร และ ตฤณย์, 2550) ประกอบด้วยตัวชี้วัดรวมทั้ง 25 ตัวชี้วัด (ตารางที่ 2.1)

ตารางที่ 2.1 ดัชนีความอยู่ดีมีสุข องค์ประกอบ และตัวชี้วัดของคนไทย (สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546) อ้างใน สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ
แห่งชาติ (2548)

หมวดดัชนีหลัก	ปัจจัยประกอบ	ตัวชี้วัด
1. สุขภาพอนามัย	1. การมีชีวิตยืนยาว 2. การมีสุขภาพอนามัยที่ดี 3. การสร้างความเป็นธรรมในระบบสาธารณสุข	1. อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด 2. สัดส่วนประชากรที่ไม่เจ็บป่วยในแต่ละปี 3. สัดส่วนประชากรที่มีหลักประกันสุขภาพ
2. ความรู้	4. การได้รับการศึกษาของคนไทยอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกัน 5. คุณภาพการศึกษา	4. จำนวนปีเฉลี่ยที่ได้รับการศึกษาของประชาชน 5. อัตราการเข้าเรียนหนังสือของเด็กชั้นมัธยมต้นและมัธยมปลาย 6. ผลคะแนนการทดสอบวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์
3. ชีวิตการทำงาน	6. การมีงานทำอย่างทั่วถึง 7. ความมั่นคงในการทำงาน	7. สัดส่วนผู้ว่างงาน 8. สัดส่วนแรงงานที่มีสวัสดิการและอยู่ในข่ายครอบคลุมของกองทุนประกันสังคม
4. รายได้และการกระจายรายได้	8. รายได้ 9. การกระจายรายได้	9. สัดส่วนคนยากจนด้านรายได้ 10. สัมประสิทธิ์การกระจายรายได้
5. สภาพแวดล้อม	10. ด้านที่อยู่อาศัยและการได้รับบริการสาธารณสุข 11. ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 12. สิ่งแวดล้อม	11. สัดส่วนครัวเรือนที่มีบ้านและที่อยู่เป็นของตนเอง 12. สัดส่วนครัวเรือนที่มีน้ำประปาใช้ 13. สัดส่วนคดีอาชญากรรมต่อประชากร 14. สัดส่วนคดีอาชญากรรมต่อประชากร 15. ดัชนีคุณภาพแหล่งน้ำ 16. สัดส่วนขยะต่อประชากรแต่ละปี 17. สัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่ทั้งหมด

หมวดดัชนีหลัก	ปัจจัยประกอบ	ตัวชี้วัด
6. ด้านชีวิต ครอบครัว	13. สัมพันธภาพของสมาชิกใน ครอบครัว 14. การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ	18. อัตราการหย่าร้างต่อประชากรพันคน 19. อัตราการจดทะเบียนสมรสต่อ ประชากรพันคน 20. ครอบครัวอบอุ่น 21. ร้อยละของครัวเรือนมีรายได้มากกว่า รายจ่ายร้อยละ 10
7. การบริหารจัดการ ที่ดี	15. หลักคุณธรรม 16. การมีส่วนร่วม 17. ความคุ้มค่า 18. ความโปร่งใส	22. สัดส่วนจำนวนข้าราชการที่ถูกล งโทษทางวินัย 23. สัดส่วนของผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง 24. สัดส่วนการใช้จ่ายภาครัฐต่อ GDP 25. ดัชนีการรับรู้เรื่องคอร์รัปชัน

นอกจากนี้ตัวชี้วัดความสุขที่หน่วยงานอื่นๆ ได้พัฒนาขึ้นมา ได้ใช้กรอบแนวคิดและตัวชี้วัดที่มีทั้งคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไปในรายละเอียด กระทรวงการพัฒนากำลังคนและความมั่นคงของมนุษย์ ได้พัฒนาแนวคิดตามแนวทางของสหประชาชาติ (UNDP) ประกอบด้วยตัวชี้วัด 10 หมวดหลักคือ ที่อยู่อาศัย สุขภาพอนามัย การศึกษา การมีงานทำและรายได้ ความมั่นคงส่วนบุคคล ครอบครัว การสนับสนุนทางสังคม วัฒนธรรม การเมืองและธรรมาภิบาล โดยตัวชี้วัดนี้แบ่งออกเป็นระดับบุคคล และระดับชุมชน และมีตัวชี้วัดย่อย จำนวน 56 และ 69 ตัวชี้วัดตามลำดับ (วัชร และ ตฤณีย์, 2550)

ในส่วนของการพัฒนาชุมชน ได้พัฒนาตัวชี้วัดความสุข “อยู่เย็น-เป็นสุข” ของชุมชนหรือความสุขมวลรวมชุมชน (Gross Village Happiness, GVH) โดยยึดเอาแนวคิดพื้นฐาน 3 ประการ คือ (1) แนวคิดการพัฒนาประเทศไทยสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” (Green and Happiness Society) ที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (2) หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ (3) การพัฒนาที่เป็นองค์รวมมีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ซึ่งทั้งหมดนี้ได้ดัชนีชี้วัดในระดับประเทศหรือสังคม ชุมชน ครอบครัวและบุคคล แบ่งออกเป็น 6 หมวดหลักคือ (1) การมีสุขภาวะ (2) เศรษฐกิจเข้มแข็ง (3) ครอบครัวอบอุ่น (4) ชุมชนเข้มแข็ง (5) สภาพแวดล้อมที่ดีมีระบบนิเวศที่สมดุล และ (6) เป็นชุมชนประชาธิปไตย (ตารางที่ 2.2) กรอบแนวคิดนี้ได้นำไปใช้วิเคราะห์ประเมินความสุข “อยู่เย็น-เป็นสุข” ของชุมชน โดยใช้กระบวนการประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal)

โดยใช้การจัดประชุมกลุ่มและเครื่องมือการมีส่วนร่วม โดยที่ชาวบ้านได้ศึกษาทำความเข้าใจ และปรับเปลี่ยนคำเรียกตัวชี้วัดแต่ละตัวให้เหมาะสมเป็นที่เข้าใจตรงกัน ซึ่งจากกระบวนการนี้ออกจาก จะได้ผลการประเมินความ “อยู่เย็น-เป็นสุข” แล้ว ยังเป็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและพัฒนา ความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาของชุมชน นำไปสู่การวางแผนและกิจกรรม การพัฒนา เพื่อยกระดับตัวชี้วัดตัวที่มีค่าคะแนนต่ำให้สูงขึ้น (กรมการพัฒนาชุมชน, 2555)

ตารางที่ 2.2 ดัชนีชี้วัด “ความอยู่เย็นเป็นสุข” ของชุมชนหรือความสุขมวลรวมชุมชน (กรมการ พัฒนาชุมชน, 2555)

องค์ประกอบ	องค์ประกอบย่อย	(ตัวอย่าง) ตัวชี้วัด
1. การมีสุขภาวะ	1.1 บุคคลมีความรู้ในการสร้างสุขภาพ ร่างกายให้แข็งแรง ไม่เจ็บป่วย อายุยืน นาน 1.2 บุคคล มีสุขภาพจิตใจที่ดี ยึดมั่นใน คุณธรรม เชื่อมั่นในปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง 1.3 บุคคลมีทักษะในการใช้ชีวิตอย่างมี คุณค่า อยู่ในสังคมอย่างปกติสุข สร้างสรรค์ประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว และชุมชนอย่างเต็มศักยภาพ	- สุขภาพของหญิงตั้งครรภ์ก่อน และหลังคลอด, เด็กแรกเกิดถึง 12 ปี - การได้กินอาหารมีคุณภาพ ถูก สุขลักษณะปลอดภัย - มีระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า - ชุมชนมีการปฏิบัติศาสนกิจ วัฒนธรรม ประเพณี - มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันใน สังคม - สามารถจัดการความขัดแย้ง - มีการทำแผนชุมชน
2. เศรษฐกิจชุมชน เข้มแข็งเป็นธรรม	2.1 ครอบครัวมีความมั่นคงในอาชีพ มี รายได้เพียงพอเกิดจากการมีสัมมาชีพ 2.2 ชุมชนมีการกระจายรายได้ในกลุ่ม ต่างๆ ในชุมชนอย่างเป็นธรรม 2.3 ชุมชนมีกิจกรรมสร้างความมั่นคง เศรษฐกิจฐานราก มีและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ชุมชนต่อเนื่อง มีสถาบันการเงิน	- คน 15-60 ปีมีอาชีพและรายได้ - มีรายได้ไม่ต่ำกว่า 23,000 บาท/ คน/ปี - มีการรวมกลุ่มอาชีพ กลุ่มพัฒนา ทักษะอาชีพ - มีวิสาหกิจชุมชน - ใช้ประโยชน์และสร้างรายได้จาก ทรัพยากรอย่างยั่งยืน
3. ครอบครัวอบอุ่น	3.1 ครอบครัวรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน	- เด็กได้รับการเตรียมความพร้อม

องค์ประกอบ	องค์ประกอบย่อย	(ตัวอย่าง) ตัวชี้วัด
	สามารถปฏิบัติบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้สามารถดำรงความเป็นครอบครัวและชุมชนได้อย่างมีคุณภาพที่ยั่งยืน 3.2 ครอบครัว มีการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกวัยเยาว์ให้เติบโตอย่างมีคุณภาพในวิถีชีวิตของความเป็นไทย 3.3 ครอบครัว ชุมชน เลี้ยงดูผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข	ก่อนวัยเรียน - เด็กได้รับการศึกษาภาคบังคับ, มัธยม - การอ่านออกเขียนได้ - การดื่มสุรา สูบบุหรี่ - ครอบครัวอบอุ่น - คนสูงอายุ คนพิการได้รับการดูแล
4.ชุมชนมีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี	4.1 ประชาชนและกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ร่วมมือ ช่วยเหลือกัน เกื้อกูลและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข 4.2 ชุมชนมีการบริหารจัดการที่ดี มีและใช้แผนชุมชนในการยกระดับคุณภาพชีวิตชุมชน 4.3 ชุมชน ร่วมกับภาคีการพัฒนาที่มีบทบาทเกื้อหนุนกัน สร้างการทำงานภายในชุมชน 4.4 ชุมชน มีระบบการสื่อสารและกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง 4.5 ชุมชนสามารถธำรงไว้ซึ่งคุณค่าของประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน ท้องถิ่น ตลอดจนเอกลักษณ์ความเป็นไทย	- คนในชุมชนมีส่วนร่วมของชุมชน - มีการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี - มีการสืบค้น รวบรวม และใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น - มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีวิทยาการใหม่ๆ - ครีวเรือนมีการออมเงิน - มีสวัสดิการชุมชน
5. การมีสภาพแวดล้อมดี มีระบบนิเวศที่	5.1 บุคคล ครอบครัว มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง 5.2 ชุมชนจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิตในชุมชนให้มีความปลอดภัย	- มีบ้านเรือนอาศัยที่มั่นคง - ครีวเรือนมีน้ำสะอาดดื่มพอเพียง - ครีวเรือนมีน้ำใช้สะอาดพอเพียง

องค์ประกอบ	องค์ประกอบย่อย	(ตัวอย่าง) ตัวชี้วัด
สมดุล	ในชีวิตและทรัพย์สิน 5.3 ชุมชนมีสาธารณูปโภคที่พอเพียง 5.4 ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และสภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพเพื่อสร้างสมดุลให้กับระบบนิเวศและยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของคน	- ไม่ถูกรบกวนจากมลพิษ - มีการจัดบ้านเรือนถูกสุขลักษณะ - มีน้ำเพื่อการเกษตรพอเพียง - มีไฟฟ้า ระบบประปา - มีที่ดินทำกินของตนเอง- มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน - มีระบบการติดต่อสื่อสารที่ดีเพียงพอ - มีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ
6. เป็นชุมชนประชาธิปไตยมีธรรมาภิบาล	6.1 บุคคล มีศักดิ์ศรี มีสิทธิเสรีภาพและการยอมรับ และเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นคนที่เท่าเทียมกันตามระบอบประชาธิปไตย 6.2 บุคคล ปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ กตัญญูประชาธิปไตย ไม่ซื้อสิทธิ์ขายเสียงในการใช้สิทธิ์เลือกตั้ง 6.3 ชุมชนมีธรรมาภิบาลชุมชน มีระบบการบริหารจัดการที่ยึดหลักความโปร่งใส คำนึงถึง เป็นธรรม รับผิดชอบ 6.4 ชุมชน มีวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้ง สร้างความสันติสุข สมานฉันท์ในชุมชนโดยชุมชน	- คราวเรือนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อส่วนรวม/ชุมชน - ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งมาก - คราวเรือนส่งตัวแทนเข้าร่วมเวทีประชาคม - มีกฎระเบียบของหมู่บ้าน และชุมชนปฏิบัติตาม - มีการสร้างเครือข่าย/ภาคีการพัฒนา

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (2548) ได้รวบรวมตัวชี้วัดเกี่ยวกับความอยู่เย็นเป็นสุขที่หน่วยงานต่างๆ ได้พัฒนาขึ้น โดยการจัดเวทีประชุมแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกันขึ้นหลายครั้ง และได้สรุปจัดกลุ่มตัวชี้วัดไว้ 8 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ 1) ดัชนีวัดคุณภาพชีวิต (ความมั่นคงของมนุษย์) 2) ดัชนีชี้วัดระดับการพัฒนาที่ยั่งยืน 3) ตัวชี้วัดความสุขของประชาชนชาวไทย 4) ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน 5) ดัชนีความก้าวหน้าของคน 6) เกณฑ์พื้นฐานใน

การดำรงชีพของคนไทย 7) ดัชนีความอยู่ดีมีสุข และ 8) เมืองไทยแข็งแรง ซึ่งพัฒนามาจากฐานแนวคิดต่างๆ โดยหน่วยงานทั้งในระดับสากล (ESCAP, UNDP, United Nations Commission on Sustainable Development) หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงสาธารณสุข สศช.) และงานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งได้นำเสนอรายละเอียดไว้บางส่วนในข้างต้น

ในส่วนของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ โดยนพดล และคณะ (2555) ได้กล่าวถึงการวัดความสุขว่าไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากคำว่า “ความสุข” มีความหมายหลายมิติ และยังไม่มีความนิยามใดที่สมบูรณ์เป็นที่ยอมรับอย่างสากลแท้จริง จึงขึ้นอยู่กับนิยามของผู้ศึกษาและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยว่าให้คำนิยามว่าความสุขหมายถึงอะไร วัดได้หรือไม่ สามารถศึกษาวิจัยด้วยวิธีใดบ้าง โดยสำหรับข้อตกลงเบื้องต้นของการนิยามความสุขที่ถูกศึกษาโดยสำนักวิจัยฯ กำหนดไว้คือ ประการแรก ความสุขของคนเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเพียงแต่มากหรือน้อย ช้าหรือเร็ว เท่านั้น ประการที่สอง การวัดความสุขในการศึกษาวิจัยได้มุ่งเน้นเป้าหมายอยู่ที่การวัดความสุขมวลรวมของคนภายในประเทศ (Gross Domestic Happiness, GDH) โดยผ่านการวัดเพื่อพยากรณ์ความสุขของปัจเจกบุคคล ขึ้นมาทีละชั้นสู่ความสุขของคนไทยระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด ภูมิภาค และระดับประเทศ โดยสำหรับตัวชี้วัดความสุขมวลรวมของประชาชนภายในประเทศที่สำนักวิจัยเอแบคโพลล์ ได้รวบรวมและศึกษาเป็นประจำ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 ดัชนีชี้วัด “ความสุขมวลรวม” (Gross Domestic Happiness Index) ของประชาชนชาวไทย (เอแบคโพลล์)

ตัวชี้วัดหลัก	(ตัวอย่าง) ตัวชี้วัด
1. สภาพแวดล้อมที่พึงอาศัย	- ความพอใจในการคมนาคม ถนนหนทาง - ความสะดวกในการใช้โทรศัพท์บ้านในครัวเรือน - ความสุขต่อสภาพสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำ อากาศ ดิน - ความพอใจต่อการบริการด้านไฟฟ้า - ความพอใจต่อน้ำประปา แหล่งน้ำกิน น้ำใช้
2. บรรยากาศภายในชุมชน	- การช่วยเหลือกันในชุมชน - การแก้ปัญหาหาเสพติด - การแก้ปัญหาอาชญากรรม - การรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม - การช่วยกันสอดส่องดูแลของคนในชุมชน

ตัวชี้วัดหลัก	(ตัวอย่าง) ตัวชี้วัด
	- การช่วยกันทำความสะอาด - บทบาทหน้าที่ของผู้นำชุมชนในการดูแลป้องกันและแก้ปัญหของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน
3. บรรยากาศภายในครอบครัว	- การอยู่ร่วมกันของคนในครอบครัว - การทำกิจกรรมร่วมกัน - ความเข้าใจ-เห็นอกเห็นใจกัน - การช่วยกันแก้ไขปัญหา - การรับฟังปัญหาของกันและกัน - การร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน - ความเป็นประชาธิปไตย
4. ความสุขทางกาย สุขภาพกาย	
5. สุขภาพใจ สุขภาพจิต	
6. ความพึงพอใจต่อหน้าที่และการทำงาน	
7. ความสุขต่อระบบการค้าเสรีในกระแสโลกาภิวัตน์	- การค้าเสรี - การแข่งขันที่เข้มข้นในการทำธุรกิจ - อัตราการจ้างงานและมีงานทำสูง - เงินเดือนหรือรายได้สูง - ความได้ประโยชน์จากระบบการค้าเสรี
8. การใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง	
9. หลักธรรมาภิบาล การเมืองรัฐบาล องค์กรอิสระ	- รับรู้ด้านความโปร่งใสของรัฐบาล ลดความเคลือบแคลงสงสัยของสาธารณชน - รัฐบาลเป็นที่ไว้วางใจและเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ - รับรู้ด้านการแก้ปัญหาคความเดือดร้อนของประชาชน - องค์กรอิสระเป็นที่ไว้วางใจและเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ - การมีส่วนร่วมทางการเมือง
10. การศึกษา	- การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น - การอบรมคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรมอันดีงามให้กับ

ตัวชี้วัดหลัก	(ตัวอย่าง) ตัวชี้วัด
	เยาวชน - การสนับสนุนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา - การศึกษามีมาตรฐานการทดสอบความรู้เป็นที่ยอมรับ คุณภาพที่ดีของบุคลากรทางการศึกษา
11. ธรรมชาติและการจัดสรร อย่างเป็นธรรม	- ความสวยงามของธรรมชาติรอบชุมชน - ความหลากหลายทางธรรมชาติรอบชุมชน - ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ - โอกาสที่เท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติรอบ ชุมชน - ความเท่าเทียมและเป็นธรรมในการเป็นเจ้าของ - ความรู้สึกปลอดภัยจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
12. วัฒนธรรม ประเพณี ความ จงรักภักดี ความเป็นเอกลักษณ์ ของความเป็นคนไทย	- ความเห็นอิสระเสรี - ความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ - การให้รอยยิ้มต้อนรับทุกคน - การไหว้และกล่าวสวัสดิของคนไทย - การเคารพผู้อาวุโส - ความกรุณาปรานี - ความเป็นหนึ่งเดียวกันไม่แตกแยก - ความสุภาพ อ่อนโยน - ความเสียสละ - ความรักสันโดษ - การช่วยเหลือกันและกันในชุมชน - การใช้ชีวิตทางสายกลาง - ความรับผิดชอบ - งานบุญ งานบวช - สยามเมืองยิ้ม
13. กระบวนการยุติธรรมและ ความเป็นธรรมในสังคม	- การทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจด้วยความยุติธรรม - การทำงานของเจ้าหน้าที่คุมประพฤติในการคืนคนดีสู่สังคม - การทำงานของราชทัณฑ์ในการคืนคนไทยที่มีชีวิตแห่งความ

ตัวชี้วัดหลัก	(ตัวอย่าง) ตัวชี้วัด
	พอเพียงสู่สังคม - ตัวบ่งชี้กฎหมายโดยภาพรวมสนับสนุนความเป็นธรรมในสังคม - ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ไม่เลือกปฏิบัติในการกระบวนการยุติธรรม
14. สถานการณ์ปัจจุบันและภาพลักษณ์ของประเทศ	- ปัญหาความไม่สงบในภาคใต้ - ความรุนแรงของปัญหาอาชญากรรม - ความกังวลต่อผลกระทบด้านภัยพิบัติ (เช่น อุทกภัย) - ความกังวลใจต่อการชุมนุมประท้วง - การได้รับผลกระทบจากการชุมนุมประท้วง - ความสุขต่อบรรยากาศการเมืองในปัจจุบัน - ความวิตกกังวลต่อสถานะเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ
15. รูปแบบการดำเนินชีวิต	
16. ความปลาบปลื้มต่อโครงการพระราชดำริต่างๆ	

อภิสิทธิ์และคณะ (2543) ได้ดำเนินงานวิจัยเพื่อค้นหากระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของชุมชน โดยดำเนินการศึกษาในพื้นที่ 4 จังหวัดทางภาคอีสาน ได้แก่ บุรีรัมย์ นครราชสีมา ขอนแก่น และสุรินทร์ โดยบูรณาการกรอบแนวคิดทั้งทางด้านอัตวิสัย และภาวะวิสัย การดำเนินงานเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวิเคราะห์ ผ่านกระบวนการ focus group discussion เพื่อร่วมกันกำหนดนิยามและตัวชี้วัดความสุขตามบริบทของชุมชน จากนั้นนำความคิดของชุมชนมาวิเคราะห์โดยกระบวนการทางสถิติและการกำหนดคะแนนน้ำหนัก ผลลัพธ์ที่แนวคิดเรื่องความสุขที่สังเคราะห์ได้จากผู้นำทางภูมิปัญญา ถูกจัดเป็น 8 หมวด ได้แก่ 1) หมวดหลักประกันในชีวิต 2) หมวดการมีร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็ง 3) หมวดครอบครัวอบอุ่น 4) หมวดชุมชนเข้มแข็ง 5) หมวดสิ่งแวดล้อมที่ดี 6) หมวดอิสรภาพ 7) หมวดความภาคภูมิใจ 8) หมวดเข้าถึงธรรมะว่าด้วยการอยู่ร่วมกัน (ตารางที่ 2.4) ซึ่งทั้งหมดนี้สามารถนำไปใช้ได้ดีในภาคเกษตรกรรมและกลุ่มเกษตรผสมผสาน ทั้งนี้ผลลัพธ์ที่ได้คือการเสริมสร้างความสามารถของชุมชนในการวิเคราะห์ปัญหา

สาเหตุของปัญหา และการพึ่งพาตนเอง ซึ่งนำไปสู่การคิดวิเคราะห์ทิศทางและเป้าหมายของการพัฒนาาร่วมกัน

ตารางที่ 2.4 หมวดความสุข และตัวชี้วัดความสุขของประเทศไทย (อภิสิทธิ์, 2545)

หมวดดัชนีหลัก	ตัวชี้วัด
1. หลักประกันในชีวิต	1. มีที่ดินทำกินของครอบครัวอย่างพอเพียง 2. มีบ้านอาศัยของครอบครัวอย่างมั่นคงถาวร 3. มีอาหารการกินพอเพียง
2. การมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง	4. ร่างกายแข็งแรง 5. สุขภาพจิตดี
3. ครอบครัวอบอุ่น	6. คนในครอบครัวอยู่พร้อมหน้า และมีงานทำ 7. คนในครอบครัวรักใคร่กัน ไม่ทะเลาะหรือหึงหวงกัน
4. ชุมชนเข้มแข็ง	8. เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม 9. เกิดผู้นำตามธรรมชาติและมีกระบวนการพัฒนาผู้นำ 10. เกิดกลุ่มกิจกรรมต่างๆในชุมชน
5. สิ่งแวดล้อมที่ดี	11. มีดิน น้ำ ไม้ สัตว์อุดมสมบูรณ์ 12. มีสิ่งแวดล้อมที่ปลอดจากสารเคมี 13. มีถนน น้ำประปา ไฟฟ้า
6. มีอิสรภาพ	14. ได้ทำในสิ่งที่คิดโดยไม่สร้างเดือดร้อน 15. ไม่มีหนี้สิน
7. มีความภาคภูมิใจ	16. มีครอบครัวที่ประสบความสำเร็จ 17. การเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้อื่น 18. การมีความสำเร็จของอาชีพที่ทำ
8. เข้าถึงธรรมะ	19. การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข 20. มีความพึงพอใจในสิ่งที่มีอยู่ 21. ได้ทำบุญทำทานหรือช่วยเหลือแบ่งปันผู้อื่น

สาธิตี และคณะ (2550) ได้ศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดที่เหมาะสมสำหรับการหาดัชนีความอยู่ดีมีสุขมวลรวมในเชิงภาวะวิสัย (Objective Well-being) โดยการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเพศ อายุ และกลุ่มเกษตรกรกับกลุ่มที่ไม่ใช่เกษตรกร รวมทั้งศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างความอยู่ดีมีสุขเชิงอัตวิสัยและเชิงภาวะวิสัย โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากโครงการ “วิจัยบูรณาการเชิง

พื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างมีส่วนร่วมในภูมิภาคตะวันตก – การพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุข พ.ศ. 2548” ในจังหวัดชัยนาท ของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาครั้งนี้เป็นผู้ที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป รวมทั้งสิ้น 1,838 ตัวอย่าง องค์ประกอบที่นำมาใช้ในการวัดความอยู่ดีมีสุขเชิงภาวะวิสัยมีทั้งหมด 6 ด้าน 16 ตัวชี้วัด คือ (1) ด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย รายได้ การกู้ยืมและการเป็นภาระ และการมีเงินเก็บ (2) ด้านสังคม ประกอบด้วย การรู้จักคนในชุมชน การเสียสละเวลาและแรงงานเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน ความไว้วางใจในการหยิบยืมข้าวของ และการช่วยเหลือเมื่อเกิดอุบัติเหตุ (3) ด้านครอบครัวประกอบด้วย การมีครอบครัวอบอุ่น และสถานภาพสมรส (4) ด้านสุขภาพอนามัย ประกอบด้วย การเจ็บป่วย และการมีหลักประกันทางสุขภาพ (5) ด้านวัฒนธรรม/ความเชื่อ ประกอบด้วย การสวดมนต์ การตักบาตร การทำสังฆทาน และการทำสมาธิ และ (6) ด้านการศึกษา ประกอบด้วย ระดับการศึกษาสูงสุด (ตารางที่ 2.5) ผลการศึกษา พบว่า ดัชนีความอยู่ดีมีสุขมวลรวมของผู้ชายสูงกว่าผู้หญิง กลุ่มอายุ 20 – 39 ปี สูงกว่ากลุ่มอายุอื่นๆ และกลุ่มเกษตรกรและไม่ใช่เกษตรกรมีดัชนีมวลรวมความอยู่ดีมีสุขไม่แตกต่างกัน ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างความอยู่ดีมีสุขแต่ละประเภท พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ และการสร้างดัชนีความอยู่ดีมีสุขโดยการให้ค่าตัวถ่วงน้ำหนักต่างกันจะมีผลทำให้ดัชนีความอยู่ดีมีสุขมวลรวมสูงขึ้นกว่าการถ่วงน้ำหนักเท่ากัน ทั้งนี้เป็นเพราะการถ่วงน้ำหนักดังกล่าวเป็นการถ่วงน้ำหนักจากการให้ประชาชนลำดับความสำคัญของเหตุผลที่ก่อให้เกิดความสุขด้วยตนเอง การศึกษานี้ได้ให้ข้อเสนอแนะในกำหนดนโยบายเพิ่มความสุขของประชาชนว่าควรคำนึงถึงความเห็นของประชาชนเป็นหลัก

ตารางที่ 2.5 ดัชนี “ความอยู่ดีมีสุขมวลรวมคนไทย” (สาสินี, 2550; สาสินี และคณะ, 2550)

ตัวชี้วัดหลัก	ตัวชี้วัด
1. เศรษฐกิจ	- รายได้ - การกู้ยืมและการเป็นภาระ - การมีเงินออม - วัสดุที่ใช้ทำตัวบ้าน - สถานภาพการครองครองที่อยู่อาศัย
2. สภาพแวดล้อมในสังคม	- ทูทางสังคม (เช่น การรู้จักคนในชุมชน การเสียสละเวลาและแรงงานเพื่อช่วยเหลือกัน การไว้วางใจหยิบยืมข้าวของ การช่วยเหลือเมื่อเกิดอุบัติเหตุ)
3. ครอบครัว	- ครอบครัวอบอุ่น

ตัวชี้วัดหลัก	ตัวชี้วัด
	- สถานภาพสมรส (การหย่าร้าง)
4. สุขภาพอนามัย	- การเจ็บป่วย - การมีหลักประกันสุขภาพ
5. วัฒนธรรม/ความเชื่อ	- ความพอใจในสถานะของตนเองเมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนบ้าน - การทำบุญ (เช่น การสวดมนต์ การตักบาตร การทำสังฆทาน การทำสมาธิ)
6. การศึกษา	- ระดับการศึกษาสูงสุด

มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และ University of Bath (2004) ได้ทำการวิจัยเรื่องความอยู่ดีมีสุขของประชากรในประเทศกำลังพัฒนา (WeD) ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น มุกดาหาร ร้อยเอ็ด และสงขลาโดยอาศัยตัวชี้วัดที่เป็นองค์ประกอบความสุข 4 ด้าน คือ ด้านทรัพยากรมนุษย์ (human resources) ด้านทรัพยากรการผลิต (material resource) ด้านทรัพยากรสังคม (social resources) และทรัพยากรวัฒนธรรม (cultural resource) ซึ่งเกิดประเด็นค้นพบที่ว่า ความผาสุกโดยรวมของคนในชุมชน มีความสัมพันธ์กับ ความเพียงพอในการได้รับบริการสุขภาพ ความเพียงพอในเรื่องอาหาร และความเพียงพอในเรื่องรายได้ แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับด้านการศึกษา และที่อยู่อาศัย อีกทั้งความผาสุกโดยรวม ไม่มีความสัมพันธ์กับฐานะของคน (wealth index) แต่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ฐานะของตน (subjective evaluation)

Guillen-Royo, Velazco and Camfield (2011) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการพื้นฐาน ความมั่งคั่งทางวัตถุ กับความสุข จากตัวอย่างกลุ่มชุมชนในภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแบ่งความสุขออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ Vary happy (3) Fairly happy (2) และ Not too happy (3) ด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบจำลองแบบเรียงลำดับ (Ordered Probit) ผลจากการศึกษาพบว่า สิ้นทรัพย์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสุข โดยที่อายุ และการมีคนป่วยในครอบครัวก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในเชิงลบกับความสุข โดยการศึกษาครั้งนี้ยังพบอีกว่า wealth (ความมั่งคั่งทางวัตถุ) กับ basic need (ความต้องการพื้นฐาน) ไม่สามารถทดแทนกันได้

ในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชน สุเทพ (2552) จากสำนักพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ได้สรุปประเด็น เป้าหมายความสุขมวลรวมและตัวชี้วัดการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่น ตำบลบ้านเลื่อม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จากการจัดเวทีจัดการความรู้ตัวชี้วัด “การสร้างความสุขมวล

รวมชุมชนท้องถิ่น” ของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลื่อ อำเภอโศกราม จังหวัดราชบุรี ที่มุ่งหวังให้เกิด “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น” พบว่ามีเป้าหมายความสุขมวลรวมร่วมกัน 9 ด้าน (หรือ 9 วาระความสุข) และมีตัวชี้วัดย่อย 16 ตัว ดังแสดง ในตารางที่ 2.6

ตารางที่ 2.6 เป้าหมายความสุขมวลรวม และตัวชี้วัดการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่น ตำบลบ้านเลื่อ อำเภอโศกราม จังหวัดราชบุรี

เป้าหมายความสุขมวลรวม	ตัวชี้วัด
1. คนในชุมชนมีสุขภาพแข็งแรง	1. จำนวนผู้ป่วยในตำบลลดลง (โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ไข้เลือดออก)
2. คนในชุมชนมีความสามัคคี	2. จำนวนโครงการ/กิจกรรมของชุมชนที่สำคัญที่สำเร็จด้วยความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจ
3. คนในชุมชนมีรายได้และชีวิตที่มั่นคง	3. การออมในชุมชนเพิ่มขึ้น 4. หนี้ที่เป็นปัญหาลดลง 5. จำนวนครอบครัวที่ตกเกณฑ์ จปฐ. ลดลง/ที่เกินเกณฑ์มีเพิ่มมากขึ้น
4. คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน	6. การมีส่วนร่วมในการประชุมที่สำคัญของขบวนชุมชน
5. ชุมชนปลอดภัยเสพติด	7. จำนวนคดียาเสพติดที่ลดลง 8. จำนวนผู้ติดยาเสพติดลดลงและหรือ ไม่มีผู้เสพยาใหม่
6. เป็นชุมชนที่อนุรักษ์ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น	9. ประเพณีลาวเวียงมีความคงอยู่ มีความดีและมีการปรับปรุงให้ดีกว่าเดิม
7. ผู้นำมีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ โปร่งใส เสียสละ มีความสามารถขับเคลื่อนงานพัฒนาอย่างสร้างสรรค์และมีความสุข	10. มีผู้นำคนรุ่นใหม่มาร่วมกิจกรรมงานพัฒนาของชุมชนร่วมกับสภาองค์กรชุมชนเพิ่มมากขึ้น 11. ผู้นำมีภาวะผู้นำในการเสริมสร้างความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่นที่สูงขึ้นทั้งในมิติความดี ความสามารถ และความสุข
8. คนในชุมชนมีสวัสดิการชุมชนที่ดี	12. คนในตำบลเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มสวัสดิการชุมชนเพิ่มขึ้น 13. กองทุนสวัสดิการชุมชนมีจำนวนเพิ่มขึ้น 14. คนในชุมชนทุกเพศทุกวัยได้รับสวัสดิการที่ชุมชนจัด

เป้าหมายความสุขมวลรวม	ตัวชี้วัด
	ขึ้น
9. กลุ่ม องค์กรชุมชน มีความเข้มแข็ง	15. มีกลุ่ม องค์กรชุมชนที่เข้มแข็งเพิ่มขึ้น 16. มีกลุ่ม องค์กรชุมชนที่ต้องฟื้นฟูความเข้มแข็งลดลง

ที่มา: คัดแปลงจาก สุตเทพ (2552)

นอกจากนี้ สุตเทพ (2552) ยังได้เสนอขั้นตอนการจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัดการพัฒนาของชุมชน โดยประกอบด้วย 8 ขั้นตอนหลัก ที่สำคัญคือ

1) การประสานงานผ่านสภาองค์กรชุมชน เพื่อให้เกิดการจัดเวทีพูดคุยกันระหว่างสมาชิกสภาองค์กรชุมชน ในส่วนของชาวบ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์กรปกครองท้องถิ่น พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ครู อนามัยตำบล ตำรวจ และหน่วยงานที่มาทำงานในท้องถิ่นนั้น เพื่อร่วมสร้างความรู้ความเข้าใจในบทบาทภารกิจของกันและกัน ทั้งในด้านกฎหมาย ข้อเท็จจริงในการปฏิบัติ และความคาดหวังของชุมชน

2) เป็นขั้นตอนการพูดคุยต่อมาจากขั้นตอนแรก มีการวิเคราะห์ตนเองและการวิเคราะห์ชุมชน การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ค้นหาปัญหา ค้นหาข้อเด่น (ความภาคภูมิใจ) อัตลักษณ์ ประสิทธิภาพงานพัฒนา ความเป็นตัวตน สิ่งที่ดีงามของชุมชนและผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ ร่วมกันและร่วมกันกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง

3) จัดเวทีเพื่อชุมชนในท้องถิ่นได้นัดหมายหารือกันต่อที่จะทำให้เป้าหมายแต่ละด้านได้เกิดแผนงานที่จะให้เป็นจริง โดยเชิญผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุมหารือเพื่อกำหนดลงรายละเอียดของแต่ละเป้าหมาย โดยบุคคลหรือกลุ่มองค์กรชุมชนใดที่ทำงานอยู่ภายใต้เป้าหมายใด เป็นหลัก ก็จะต้องเข้าร่วมกันหารือเป็นกลุ่มย่อย ในเป้าหมายนั้นๆ มากน้อยขึ้นอยู่กับข้อกำหนดในเวทีที่ผ่านมา ซึ่งที่ประชุมจะต้องร่วมกันคิดและสรุปว่า จากเป้าหมายที่ตั้งไว้นั้น จะใช้ความสำเร็จจากรูปธรรมอะไร (ตัวชี้วัด) จะดำเนินการร่วมกันอย่างไรที่จะให้บรรลุผลได้จริง (วิธีการสำคัญ) และใครจะเข้ามารับผิดชอบทำ (กลไกหรือองค์กรที่เป็นหลักดำเนินการ) ซึ่งการกำหนดลงรายละเอียดในขั้นนี้ ทำให้ทุกคนเรียนรู้กันและกัน และรู้แนวทางที่จะปรับการทำงานเข้าหากัน เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายร่วมของคนในตำบล โดยไม่มองเฉพาะส่วนที่ตนเองหรือกลุ่มของตนรับผิดชอบเท่านั้น

4) เป็นเวทีสื่อสารสาธารณะ ที่ทีมงานหรือองค์กรที่รับผิดชอบ ทั้งในส่วนของท้องถิ่นท้องถิ่นและสมาชิกสภาองค์กรชุมชน ต่างก็นำเอาผลสรุปที่ได้กลับไปเผยแพร่ สร้างความรู้ใน

ระดับฐานกลุ่มองค์กร และระดับหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน เพื่อให้ชุมชนตระหนักรู้และสร้างการยอมรับในเป้าหมาย ตัวชี้วัดการพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลร่วมกัน รวมทั้งเป็นการรับฟังข้อเสนอเพื่อจัดทำและปรับปรุงแก้ไข แผนงาน กิจกรรมหรือโครงการต่างๆที่จะดำเนินการ

5) เป็นเวทีสร้างการรับรองเป้าหมาย ตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและการบูรณาการแผนงานกิจกรรม ร่วมกันในระดับท้องถิ่น ตำบล โดยมีการเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภายในและภายนอก ให้เข้าร่วมรับฟังเป้าหมาย แนวทางสำคัญ ตัวชี้วัดการพัฒนา และแผนงานสำคัญ ของคนในตำบล พร้อมกับรับฟังข้อเสนอจากภาคส่วนที่เข้าร่วม ซึ่งในขั้นตอนนี้ เป็นการประกาศวาระของคนในตำบลร่วมกัน โดยมีหน่วยงานเข้าร่วมรับฟัง และประสานแผนในอนาคต สร้างให้สภาองค์กรชุมชน เป็นที่ยอมรับและเป็นกลไกในการติดตาม ประสานงาน และรายงานผลต่อชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับการติดตาม ม. 21 ของ พรบ.สภาองค์กรชุมชน ปี 2551 อย่างชัดเจน

6) การปฏิบัติตามแผนงาน ตามความสิ่งที่รับผิดชอบของแต่ละทีมงาน

7) ติดตามผล และประเมินความก้าวหน้า ของแต่ละเป้าหมาย โดยใช้เวทีร่วมสภาองค์กรชุมชน กับท้องถิ่นและท้องที่รวมทั้งภาคีการพัฒนา เป็นที่ประชุมเพื่อการติดตามความก้าวหน้าของการทำงาน ตามเป้าหมาย ตัวชี้วัดร่วมกัน

8) จัดทำรายงาน เอกสาร เผยแพร่ เพื่อสื่อสารสู่ชุมชนท้องถิ่น และภายนอกพร้อมกัน ทั้งเสนอตนเองในระดับตำบล และรายงานต่อหน่วยงานที่สนับสนุน

กรณีศึกษาการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนในจังหวัดเลย ของบัวพันธ์ และคณะ (2550) ได้ใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม โดยการระดมสมองนักวิจัยไทบ้านจำนวน 35 คน เพื่อให้ได้กรอบความหมายของคำว่า “อยู่ดีมีสุข” ทำได้ตัวชี้วัดจำนวน 47 ประเด็น จัดแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สุขภาพ สังคมและวัฒนธรรม (ตารางที่ 2.7) จากนั้นนำเสนอต่อเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการของหน่วยงาน และตัวแทนองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อรับฟังความคิดเห็น ซึ่งที่ประชุมเห็นว่าตัวชี้วัดมีรายละเอียดมากเกินไป ไม่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติภายในหน่วยงานได้ อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยนี้ไม่ได้มุ่งหวังเพียงสร้าง “เครื่องมือชี้วัด” เท่านั้น แต่มุ่งเน้นที่ใช้กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เพื่อสามารถเข้าใจปัญหาพื้นฐานของตนเอง เข้าใจสาเหตุและความเป็นมา เพื่อร่วมกันคิดค้นหาทางออก

ตารางที่ 2.7 องค์ประกอบตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของคนเมืองเลย (บัวพันธ์ และคณะ, 2550)

ตัวชี้วัดหลัก	ตัวชี้วัด
1. <u>ทรัพยากรธรรมชาติ</u> <u>และสิ่งแวดล้อม</u>	
ป่าเจก	-
ครัวเรือน	- การมีป่าไม้ / ดินไม้ของครัวเรือน - ครัวเรือนมีแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร - ความสะอาดของน้ำดื่มในชุมชนและครัวเรือน (ชุมชน)
ชุมชน	- ชุมชนมีความหลากหลาย และความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ - ชุมชนมีแหล่งน้ำธรรมชาติ - ชุมชนมีส่วนร่วมในการเข้าไปใช้ประโยชน์ และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ - คุณภาพของแหล่งน้ำธรรมชาติ - คุณภาพของอากาศในชุมชนและครัวเรือน - คนส่วนใหญ่ทำการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี - ที่ตั้งของชุมชนที่เสี่ยงต่อการได้รับสารเคมีหรืออันตรายจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ/โรงงานอุตสาหกรรมและอื่นๆ (ใกล้อุตสาหกรรม มีเสียงดัง มีสารพิษ ฯลฯ) - ที่ตั้งชุมชนที่เสี่ยงต่อภัยธรรมชาติ (ไม่รวมภัยพิบัติหนาว)
2. <u>เศรษฐกิจ</u>	
ป่าเจก	- ความปลอดภัยของอาหารในการบริโภค - การปลอดหนี้สินหรือมีหนี้สินไม่เกินตัว (ครัวเรือน) - การเป็นสมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจชุมชน/วิสาหกิจชุมชน - ครัวเรือนมีลูกหรือสมาชิกที่ได้รับการศึกษาสูง
ครัวเรือน	- ขนาดของที่ดิน. - ความเป็นเจ้าของ - ความสมบูรณ์ของดิน - การเป็นเจ้าของบ้านที่อยู่อาศัย - ความมั่นคงแข็งแรงของบ้านที่อยู่อาศัย - ความเพียงพอของการผลิตอาหารในครัวเรือน/หรือการมีแหล่งอาหาร

ตัวชี้วัดหลัก	ตัวชี้วัด
	เพียงพอ (ไม่ใช่ข้าว) - ครัวเรือนมีข้าวกินตลอดปี - ความเพียงพอของรายได้และเงินออมในการใช้จ่าย - ครัวเรือนมีแรงงานช่วยในการผลิต
ชุมชน	- ชุมชนมีแหล่งอาหารตามธรรมชาติ - การมีกลุ่มเศรษฐกิจในชุมชน/วิสาหกิจในชุมชน
3. สุขภาพ	
ปัจเจก	- ครัวเรือนปราศจากสมาชิกเจ็บป่วย/มีโรคประจำตัว - มีเวลาในการพักผ่อนหย่อนใจพอสมควร - มีทางเลือกในการดูแลสุขภาพสุขภาพ - ปราศจากความวิตกกังวล - การได้ทำบุญให้ทาน - การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน/การได้ช่วยเหลือชุมชน - การได้รับการยอมรับ/ยกย่องจากชุมชน - การได้รับการดูแลและเยี่ยมจากลูกหลาน - การมีสมาชิกในครอบครัวมีความสำเร็จทางการศึกษา (ครัวเรือน)
ครัวเรือน	-
ชุมชน	-
4. สังคม	
ปัจเจก	- การได้รับ/เข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานจากหน่วยงานของรัฐ (ครัวเรือน) - การยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนา (จริยธรรม) - การรับรู้ต่อความเป็นธรรมในสังคมของท่าน
ครัวเรือน	- ชุมชนไม่มีอบายมุข/ยาเสพติดในครัวเรือนและชุมชน (ชุมชน) - มีความสัมพันธ์ในครัวเรือนที่ดี
ชุมชน	- ชุมชนไม่มีการลักขโมย - ชุมชนไม่มีความรุนแรง เช่น วิวาททะเลาะวิวาทกัน - มีความสัมพันธ์ภายในชุมชนหรือกลุ่มเครือญาติที่ดี - ผู้นำเอาใจใส่/เสียสละ - ชาวบ้านมีความร่วมมือต่อกิจกรรมของส่วนรวม

ตัวชี้วัดหลัก	ตัวชี้วัด
	- มีการดำรงและสืบเนื่องประเพณีท้องถิ่น - ความโปร่งใสในการบริหารจัดการกิจการสาธารณะ

จากตัวชี้วัดและดัชนีชี้วัดทั้งหมดที่ได้กล่าวมาข้างต้น มีวัตถุประสงค์ในการใช้ตรวจวัดหรือประเมิน “ความอยู่ดีมีสุข” ของชุมชนทั้งในระดับประเทศ จังหวัด ตำบล และหมู่บ้าน ซึ่งมีความแตกต่างกันในรายละเอียดขององค์ประกอบ และตัวชี้วัดย่อยๆ ซึ่งตัวชี้วัดที่ใช้ในแต่ละชุดนั้นประกอบด้วยตัวชี้วัดในระดับปัจเจก ระดับชุมชน และในระดับประเทศ กระบวนพัฒนาหรือการได้มาซึ่งองค์ประกอบตัวชี้วัดของแต่ละหน่วยงาน ของแต่ละกรณีศึกษา ได้มาจากการตรวจสอบเอกสาร การระดมความคิดเห็นทั้งในส่วนภาครัฐ หน่วยงานในท้องถิ่น และชุมชนในท้องถิ่น ซึ่งเห็นได้ว่าตัวชี้วัดบางส่วนมีความเฉพาะเจาะจงในเชิงกาลเวลา (เช่น สถานการณ์ในประเทศ) เชิงสากลของพื้นที่ที่สนใจ (เช่น ระดับนโยบายของรัฐ สัดส่วนข้าราชการที่ถูกลดโทษ) เชิงบริบทของพื้นที่ และสภาพสังคมนิเวศ (เช่น ประเพณีลาวเวียงในกรณีของสุเทพ (2552) ตารางที่ 2.8 แสดงการเปรียบเทียบตัวชี้วัดต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นโดยหน่วยงาน และกรณีศึกษาต่างๆ ซึ่งได้จัดรวมเป็น 5 องค์ประกอบหลักๆ คือ คนและครอบครัว เศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน/บริการของรัฐ สังคมและชุมชน

ตารางที่ 2.8 องค์ประกอบและตัวชี้วัด “ความอยู่ดีมีสุข” ที่ได้พัฒนาขึ้น โดยหน่วยงาน และกรณีศึกษาต่างๆ ในประเทศไทย

องค์ประกอบหลัก	ปัจจัย/ตัวชี้วัด	1	2	3	4	5	6	7
1. คุณภาพคนและ ครอบครัว								
ครอบครัว	- การหย่าร้าง-จดทะเบียน	☒				☒		
	- ความอบอุ่นในครอบครัว	☒				☒		
	- การอยู่ร่วมกันของคนในครอบครัว			☒	☒			
	- การทำกิจกรรมร่วมกัน			☒				
	- ความเข้าใจ-เห็นอกเห็นใจกัน			☒				
	- การช่วยกันแก้ไข้ปัญหา			☒				
	- การรับฟังปัญหาของกันและกัน			☒				
	- การร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน			☒				
	- ความเป็นประชาธิปไตย			☒				
	- มีความรักใคร่ ไม่ทะเลาะหึงหวงกัน				☒			☒
	- มีครอบครัวที่ประสบความสำเร็จ				☒			
	- การเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้อื่น				☒			
	- เป็นสมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจชุมชน/วิสาหกิจชุมชน							☒
	- การได้ทำบุญให้ทาน							☒
	- การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน/การได้ช่วยเหลือชุมชน							☒

องค์ประกอบหลัก	ปัจจัย/ตัวชี้วัด	1	2	3	4	5	6	7
	- การได้รับการยอมรับ/ยกย่องจากชุมชน							☒
	- การได้รับการดูแลและเยี่ยมจากลูกหลาน							☒
	- การยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนา (จริยธรรม)							☒
สุขภาพอนามัย	- อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด	☒	☒					
	- การเจ็บป่วย	☒	☒			☒	☒	☒
	- การมีหลักประกันสุขภาพ	☒	☒			☒		
	- สุขภาพของหญิงตั้งครรภ์ก่อนและหลังคลอด, เด็กแรกเกิดถึง 12 ปี		☒					
	- การได้อินอาหารมีคุณภาพ ถูกสุขลักษณะปลอดภัย		☒					
	- การดื่มสุรา สูบบุหรี่		☒					
	- คนสูงอายุ คนพิการได้รับการดูแล		☒					
	- มีอาหารการกินพอเพียง				☒			
	- ร่างกายแข็งแรง				☒			
	- สุขภาพจิตดี				☒			
	- สุขภาพแข็งแรง				☒		☒	
	- ความปลอดภัยของอาหารในการบริโภค							☒
	- มีเวลาในการพักผ่อนหย่อนใจพอสมควร							☒
	- มีทางเลือกในการดูแลสุขภาพ							☒
	- ปราศจากความวิตกกังวล							☒

องค์ประกอบหลัก	ปัจจัย/ตัวชี้วัด	1	2	3	4	5	6	7
ความรู้/การศึกษา	- ระดับการศึกษา/ความสำเร็จทางการศึกษา	☒				☒		☒
	- อัตราการเข้าเรียนหนังสือของเด็กชั้นมัธยมต้นและมัธยมปลาย	☒						
	- ผลคะแนนการทดสอบวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์	☒						
	- เด็กได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน		☒					
	- เด็กได้รับการศึกษาภาคบังคับ, มัธยม		☒					
	- การอ่านออกเขียนได้		☒					
	- การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น			☒				
	- การอบรมคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรมอันดีงามให้กับเยาวชน			☒				
	- การสนับสนุนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา			☒				
	- การศึกษามีมาตรฐานการทดสอบความรู้เป็นที่ยอมรับคุณภาพที่ดีของบุคลากรทางการศึกษา			☒				
ชีวิตการทำงาน	- การมีงาน-ว่างงาน	☒	☒	☒	☒			
	- การมีสวัสดิการ-กองทุนประกันสังคม	☒						
	- การมีความสำเร็จของอาชีพที่ทำ				☒			
ความเป็นอิสระ	- ได้ทำในสิ่งที่คิดโดยไม่สร้างความเดือดร้อน				☒			
2. เศรษฐกิจ								
ที่อยู่อาศัย	- การมีบ้านและที่อยู่มั่นคงเป็นของตนเอง	☒	☒		☒	☒		☒
ที่ดินทำกิน	- มีที่ดินทำกินของตนเอง-พอเพียง, ขนาดที่ดิน		☒		☒			☒
	- ความอุดมสมบูรณ์ดิน							☒

องค์ประกอบหลัก	ปัจจัย/ตัวชี้วัด	1	2	3	4	5	6	7
รายได้และการ กระจายรายได้	- สัดส่วนคนยากจนด้านรายได้	☒						
	- สัมประสิทธิ์การกระจายรายได้	☒						
	- รายได้-รายจ่าย	☒				☒		
	- มีรายได้ไม่ต่ำกว่า 23,000/คน/ปี		☒					
	- มีการรวมกลุ่มอาชีพ กลุ่มพัฒนาทักษะอาชีพ		☒					
	- มีวิสาหกิจชุมชน		☒					
	- ใช้ประโยชน์และสร้างรายได้จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน		☒					
	- ครัวเรือนมีการออมเงิน		☒					
	- เงินเดือนหรือรายได้สูง			☒				
การทำมาหากิน	- ความเพียงพอของการผลิตอาหารในครัวเรือน/หรือการมีแหล่งอาหารเพียงพอ							☒
	- ครัวเรือนมีข้าวกินตลอดปี							☒
	- ความเพียงพอของรายได้และเงินออมในการใช้จ่าย							☒
	- ครัวเรือนมีแรงงานช่วยในการผลิต							☒
ระบบเศรษฐกิจ	- การค้าเสรี			☒				
	- การแข่งขันที่เข้มข้นในการทำธุรกิจ			☒				
	- ความสะดวกสบายจากระบบการค้าเสรี			☒				
	- ความวิตกกังวลต่อสถานะเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ			☒				

องค์ประกอบหลัก	ปัจจัย/ตัวชี้วัด	1	2	3	4	5	6	7
	- หนี้สิน (ลดลง)				☒	☒	☒	☒
	- เงินออม (เพิ่มขึ้น)					☒	☒	
3. โครงสร้างพื้นฐาน/ การบริการของรัฐ								
	- มีบริการด้านไฟฟ้า		☒	☒	☒			
	- การมีน้ำประปาใช้	☒	☒		☒			
	- คุณภาพแหล่งน้ำ	☒						
	- มีน้ำดื่มสะอาดเพียงพอ		☒	☒				☒
	- มีน้ำใช้สะอาดเพียงพอ		☒	☒				
	- มีน้ำเพื่อการเกษตรพอเพียง		☒	☒				☒
	- มีระบบการติดต่อสื่อสารที่ดี เพียงพอ		☒	☒				
	- การคมนาคม ถนนหนทางสะดวก			☒	☒			
	- การได้รับ/เข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานจากหน่วยงานของรัฐ							☒
4. ทรัพยากร- สิ่งแวดล้อม								
สภาพแวดล้อม	- สัดส่วนปริมาณขยะ	☒						
	- ไม่ถูกรบกวนจากมลพิษ		☒					
	- มีการจัดบ้านเรือนถูกสุขลักษณะ		☒					

องค์ประกอบหลัก	ปัจจัย/ตัวชี้วัด	1	2	3	4	5	6	7
	- สภาพสิ่งแวดล้อมดี เช่น น้ำ อากาศ ดิน			☒				
	- ความสวยงามของธรรมชาติรอบชุมชน			☒				
	- ความรู้สึกลดภัยจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ			☒				
	- มีสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยจากสารเคมี				☒			
	- คุณภาพของอากาศในชุมชนและครัวเรือน							☒
	- คนส่วนใหญ่ทำการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี							☒
	- ที่ตั้งของชุมชนที่เสี่ยงต่อการได้รับสารเคมีหรืออันตรายจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ/โรงงาน อุตสาหกรรมและอื่นๆ (ใกล้อุตสาหกรรม มีเสียงดัง มีสารพิษ ฯลฯ)							☒
	- ที่ตั้งชุมชนที่เสี่ยงต่อภัยธรรมชาติ							☒
ทรัพยากรธรรมชาติ	- สัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่ทั้งหมด	☒						
	- มีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ		☒					
	- ความหลากหลายทางธรรมชาติรอบชุมชน			☒				
	- ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ (ดิน น้ำ สัตว์อุดมสมบูรณ์)			☒	☒			
	- โอกาสที่เท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติรอบชุมชน			☒				
	- ความเท่าเทียมและเป็นธรรมในการเป็นเจ้าของ			☒				
	- การมีป่าไม้ / ต้นไม้ของครัวเรือน							☒
	- มีความหลากหลาย และความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้							☒
	- มีแหล่งน้ำธรรมชาติ							☒

องค์ประกอบหลัก	ปัจจัย/ตัวชี้วัด	1	2	3	4	5	6	7
	- ชุมชนมีส่วนร่วมในการเข้าไปใช้ประโยชน์ และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ							☒
	- คุณภาพของแหล่งน้ำธรรมชาติ							☒
	- ชุมชนมีแหล่งอาหารตามธรรมชาติ							☒
5. สังคม/ชุมชน								
การมีส่วนร่วมใน สังคม/ ประชาธิปไตย	- คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่วนรวม		☒					☒
	- สามารถจัดการความขัดแย้ง		☒					
	- ครีวเรือนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อส่วนรวม/ชุมชน		☒					
	- ไปใช้สิทธิเลือกตั้งมาก		☒					
	- ครีวเรือนส่งตัวแทนเข้าร่วมการประชุม/เวทีประชาคม		☒				☒	
	- การรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม			☒				
	- การช่วยกันสอดส่องดูแลของคนในชุมชน			☒				
	- การช่วยกันทำความสะอาด			☒				
	- ความเสียสละ			☒				
	- ความรับผิดชอบ			☒				
	- มีผู้นำคนรุ่นใหม่มาร่วมกิจกรรมงานพัฒนาของชุมชนร่วมกับสภาองค์กรชุมชนเพิ่มมากขึ้น						☒	

องค์ประกอบหลัก	ปัจจัย/ตัวชี้วัด	1	2	3	4	5	6	7
การบริหารจัดการ ชุมชน/ชุมชน เข้มแข็ง	- มีการสืบค้น รวบรวม และใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น		☒					
	- มีการทำแผนชุมชน		☒					
	- มีการถ่ายทอดเทคโนโลยี วิทยาการใหม่ๆ		☒					
	- มีสวัสดิการชุมชน		☒					
	- มีกฎระเบียบของหมู่บ้าน และชุมชนปฏิบัติตาม		☒					
	- มีการสร้างเครือข่าย/ภาคีการพัฒนา		☒					
	- การดูแลป้องกันและแก้ปัญหของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน ของผู้นำชุมชน			☒				
	- เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม				☒			
	- เกิดผู้นำตามธรรมชาติและมีกระบวนการพัฒนาผู้นำ				☒			
	- เกิดกลุ่มกิจกรรมต่างๆในชุมชน				☒			
	- จำนวนโครงการ/กิจกรรมของชุมชนที่สำคัญที่สำเร็จด้วยความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจ						☒	
	- ผู้นำมีภาวะผู้นำในการเสริมสร้างความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่นที่สูงขึ้นทั้งในมิติความ ดี ความสามารถ และความสุข						☒	
	- คนในตำบลเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มสวัสดิการชุมชนเพิ่มขึ้น						☒	
	- กองทุนสวัสดิการชุมชนมีจำนวนเพิ่มขึ้น						☒	
	- คนในชุมชนทุกเพศทุกวัยได้รับสวัสดิการที่ชุมชนจัดขึ้น						☒	

องค์ประกอบหลัก	ปัจจัย/ตัวชี้วัด	1	2	3	4	5	6	7
	- มีกลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งเพิ่มขึ้น (ที่ไม่เข้มแข็งมีลดลง)						☒	
	- การมีกลุ่มเศรษฐกิจในชุมชน/วิสาหกิจในชุมชน							☒
	- ผู้นำเอาใจใส่/เสียสละ							☒
	- ความโปร่งใสในการบริหารจัดการกิจการสาธารณะ							☒
การช่วยเหลือกันในสังคม	- มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม		☒	☒		☒		
วัฒนธรรม-ประเพณี-เอกลักษณ์	- มีการปฏิบัติตาม/รักษานขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา งานบุญ งานบวช		☒	☒		☒	☒	☒
	- ความเห็นอิสระ เสรี			☒				
	- ความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ			☒				
	- การให้รอยยิ้มต้อนรับทุกคน			☒				
	- การไหว้และกล่าวสวัสดีของคนไทย			☒				
	- การเคารพผู้อาวุโส			☒				
	- ความกรุณาปราณี			☒				
	- ความเป็นหนึ่งเดียวกันไม่แตกแยก			☒				
	- ความสุภาพ อ่อนโยน			☒				
	- ความรักสันโดษ			☒				

องค์ประกอบหลัก	ปัจจัย/ตัวชี้วัด	1	2	3	4	5	6	7
	- การใช้ชีวิตทางสายกลาง			☒				
	- ความพอใจในสถานะของตนเองเมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนบ้าน			☒		☒		
	- การปฏิบัติธรรม			☒		☒		
สังคมมีความสุข	- การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข				☒			
	- มีความพึงพอใจในสิ่งที่มีอยู่				☒			
	- ได้ทำบุญทำทานหรือช่วยเหลือแบ่งปันผู้อื่น				☒			
	- ชุมชนไม่มีการลักขโมย							☒
	- ชุมชน ไม่มีอบายมุข/ยาเสพติดในครัวเรือนและชุมชน (ชุมชน)							☒
	- การรับรู้ต่อความเป็นธรรมในสังคมของท่าน							☒
	- ชุมชน ไม่มีความรุนแรง เช่น วิวาททะเลาะวิวาทกัน							☒
	- มีความสัมพันธ์ภายในชุมชนหรือกลุ่มเครือข่ายที่ดี							☒
ชุมชนมั่นคง	- จำนวนครอบครัวที่ตกเกณฑ์ จปฐ. ลดลง/ที่เกินเกณฑ์มีเพิ่มมากขึ้น						☒	
สภาพแวดล้อมทางสังคม	- คดีอาชญากรรม-การแก้ปัญหา	☒		☒				
	- คดียาเสพติด/ผู้เสพยาเสพติด-การแก้ปัญหา	☒		☒			☒	
	- มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน		☒					
	- การทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจด้วยความยุติธรรม			☒				

องค์ประกอบหลัก	ปัจจัย/ตัวชี้วัด	1	2	3	4	5	6	7
	- การทำงานของเจ้าหน้าที่คุมประพฤติในการคืนคนดีสู่สังคม			☒				
	- การทำงานของราชทัณฑ์ในการคืนคนไทยที่มีชีวิตแห่งความพอเพียงสู่สังคม			☒				
	- ตัวบ่งชี้กฎหมายโดยภาพรวมสนับสนุนความเป็นธรรมในสังคม			☒				
	- ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ไม่เลือกปฏิบัติในการะบวนการยุติธรรม			☒				
	- ปัญหาความไม่สงบในภาคใต้			☒				
	- ความกังวลต่อผลกระทบด้านภัยพิบัติ			☒				
	- ความกังวลใจต่อการชุมนุมประท้วง			☒				
	- การได้รับผลกระทบจากการชุมนุมประท้วง			☒				
	- ความสุขต่อบรรยากาศการเมืองในปัจจุบัน			☒				
การบริหารจัดการ ประเทศ	- สัดส่วนจำนวนข้าราชการที่ถูกลงโทษทางวินัย	☒						
	- สัดส่วนของผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง	☒						
	- สัดส่วนการใช้จ่ายภาครัฐต่อ GDP	☒						
	- ดัชนีการรับรู้เรื่องคอร์รัปชัน	☒						
	- รับรู้ด้านความโปร่งใสของรัฐบาล ลดความเคลือบแคลงสงสัยของสาธารณชน			☒				
	- รัฐบาลเป็นที่ไว้วางใจและเป็นที่พึ่งของประชาชนได้			☒				
	- รับรู้ด้านการแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน			☒				
	- องค์กรอิสระเป็นที่ไว้วางใจและเป็นที่พึ่งของประชาชนได้			☒				

องค์ประกอบหลัก	ปัจจัย/ตัวชี้วัด	1	2	3	4	5	6	7
	- การมีส่วนร่วมทางการเมือง			☒				

1 = สคช. (2546) : ดัชนีความอยู่ดีมีสุข องค์ประกอบ และตัวชี้วัดของคนไทย

2 = กรมการพัฒนาชุมชน (2555) : ดัชนีชี้วัด “ความอยู่เย็นเป็นสุข” ของชุมชนหรือความสุขมวลรวมชุมชน

3 = เอแบคโพลล์ : การวัดความสุขมวลรวมของคนภายในประเทศ (Gross Domestic Happiness, GDH)

4 = อภิสัทธา (2545) : กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของชุมชน 4 จังหวัดภาคอีสาน (บุรีรัมย์ นครราชสีมา ขอนแก่น และสุรินทร์)

5 = สาลินี (2550) : การพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุข จังหวัดชัยนาท

6 = สุเทพ (2552) : “การสร้างความสุขมวลรวมท้องถิ่น ด.บ้านเลือก อ.โพธาราม จ.ราชบุรี”

7 = บัวพันธ์ และคณะ (2550) : ความสุขคนเมืองเลย

2.2 ตัวชี้วัดและดัชนีชี้วัดการพัฒนา

เบญจพรหม และคณะ (2554) ได้ใช้กรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย โดยผสานแนวคิด Sustainable Livelihoods Framework (SLF) เข้ากับกรอบ Driving forces-State-Response (DSR) ซึ่งได้มีการประยุกต์แนวคิดทั้งสองนี้ให้เข้ากับสถานการณ์และข้อมูลในพื้นที่สูงของประเทศ โดยการหาตัวชี้วัดที่แบ่งได้เป็น 3 หมวด คือ หมวดกายภาพและสิ่งแวดล้อม (กายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน, ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) หมวดเศรษฐกิจ (ด้านการเงิน และด้านการดำรงชีพ) และหมวดสังคม (ด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านความเข้มแข็งของชุมชน) โดยการใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วให้มากที่สุด ข้อมูลส่วนใหญ่มาจาก กชช.2ก และ จปฐ. ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โดยมีการเก็บข้อมูลปฐมภูมิเพิ่มอีกเล็กน้อย ตัวชี้วัดมีทั้งหมด 19 ตัวชี้วัด รวมทั้งตัวชี้วัดการพัฒนาด้านทรัพยากร สิ่งแวดล้อมโดยอาศัยข้อมูลทางระบบภูมิสารสนเทศ และได้ทดสอบตัวชี้วัดเหล่านี้ในพื้นที่โครงการหลวงและโครงการขยายผลโครงการหลวงรวม 10 แห่ง โดยมีการให้น้ำหนักตัวชี้วัดของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผลการศึกษา พบว่าวิธีการนี้ได้ผลดี สามารถระบุค่าตัวชี้วัดในแต่ละด้าน และดัชนีการพัฒนาโดยรวม ทำให้สามารถทราบถึงประเด็นที่ยังต้องการพัฒนาในแต่ละด้านของแต่ละหมู่บ้าน/พื้นที่ ตัวชี้วัดและดัชนีการพัฒนาที่สร้างขึ้น มีความง่ายต่อการปรับให้เป็นปัจจุบัน และการเทียบกับค่ามาตรฐาน เช่น เกณฑ์ในหมู่บ้านคนไทย หรือเกณฑ์ในกลุ่มหมู่บ้านที่ได้รับการพัฒนาที่ดี ซึ่งเป็นการเปลี่ยนการคำนวณจากการอิงกลุ่มมาอิงเกณฑ์ซึ่งมีความเหมาะสมมากกว่า และสามารถนำไปใช้ในพื้นที่สูงอื่นๆ ได้สะดวกยิ่งขึ้นเหมาะสมสำหรับนำไปใช้คัดกรองพื้นที่เป้าหมายและกำหนดประเด็นการพัฒนาแบบเร่งด่วนได้ (ตารางที่ 2.9)

ตารางที่ 2.9 ตัวชี้วัดการพัฒนา 19 ตัว (เบญจพรหม และคณะ, 2554)

ตัวชี้วัด	ข้อมูลที่ต้องการ
ด้านกายภาพ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	
<u>ด้านกายภาพ โครงสร้างพื้นฐาน</u>	
1. สัดส่วนระยะทางถนนลาดยางและคอนกรีตถึงอำเภอ	ระยะทางถนนลาดยาง, คอนกรีต และถนนลูกรังถึงอำเภอ
2. สัดส่วนครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้าใช้และน้ำใช้เพียงพอตลอดปี	- จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้า - จำนวนครัวเรือนมีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี
3. สัดส่วนเกษตรกรชลประทาน (ฤดูแล้ง)	- พื้นที่เกษตรหน้าแล้ง - พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด (ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์)

ตัวชี้วัด	ข้อมูลที่ต้องการ
ด้านทรัพยากรธรรมชาติ	
4. สัดส่วนพื้นที่เกษตรนอกเขตพื้นที่อนุรักษ์	- พื้นที่ป่าอนุรักษ์ - พื้นที่อุทยานแห่งชาติ - พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ - เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
5. สัดส่วนพื้นที่ป่าริมน้ำ	- พื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่รอบข้างลำน้ำ - พื้นที่รอบข้างลำน้ำทั้งหมด
6. สัดส่วนพื้นที่เกษตรที่ไม่เสี่ยงต่อการชะล้างพังทลายของดิน	- พื้นที่เกษตร - แผนที่ระดับการชะล้างพังทลายดิน
7. การมีน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภค	ระดับความเพียงพอ คุณภาพ ความขัดแย้ง และสถานการณ์ของน้ำเพื่อการเกษตร และคุณภาพน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค
ด้านเศรษฐกิจ	
8. สัดส่วนครัวเรือนที่เข้าถึงแหล่งทุน	จำนวนครัวเรือนที่เข้าถึงแหล่งทุนจาก ธกส. สหกรณ์ และเงินหมุนเวียนจากทางราชการ
9. ขนาดพื้นที่เกษตรต่อคน	- พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด - จำนวนประชากร
10. ผลผลิตข้าวต่อความต้องการบริโภค	- พื้นที่นา - พื้นที่ปลูกข้าวไร่ - ผลผลิตข้าวเปลือกเฉลี่ยต่อไร่ - ผลผลิตข้าวไร่เฉลี่ยต่อไร่ - จำนวนประชากร
11. รายได้เฉลี่ยต่อคน	- รายได้รวมต่อปี - จำนวนประชากร
12. สัดส่วนของประชากรที่มีรายได้สูงกว่า 23,000 บาทต่อคนต่อปี	- จำนวนครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่า 23,000 บาทต่อปี - จำนวนครัวเรือน
ด้านสังคม	
ด้านทรัพยากรมนุษย์	
13. สัดส่วนคนอายุ 15-60 ปี อ่านเขียน คิดเลขอย่างง่ายได้	- จำนวนคนอายุ 15-60 ปีอ่านเขียน คิดเลขอย่างง่ายได้ - จำนวนคนอายุ 15-60 ปี

ตัวชี้วัด	ข้อมูลที่ต้องการ
14. ระดับการศึกษาเฉลี่ย	- ระดับการศึกษารายคนของคนที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป
15. สุขภาพอนามัยเด็ก	- สัดส่วนเด็กแรกเกิดมีน้ำหนักไม่ต่ำกว่า 2,500 กรัม - สัดส่วนเด็กแรกเกิดถึง 1 ปีได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบตามตารางสร้างเสริมภูมิคุ้มกัน - สัดส่วนเด็กอายุ 6-12 ปีได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบตามตารางสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค
<u>ด้านความเข้มแข็งของชุมชน</u>	
16. สัดส่วนผู้มีบัตรประชาชน	- จำนวนผู้ที่มีบัตรประชาชน - จำนวนประชากรที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป
17. สัดส่วนพื้นที่ทำกินที่มีเอกสารสิทธิ์	- พื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ประเภทโฉนด โฉนด 3. กข. สค.1-3 นค.3 กสน. - พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด
18. สัดส่วนรายได้รวมของครัวเรือนยากจน	- รายได้ของแต่ละครัวเรือน
19. ความเข้มแข็งทางสังคม	<u>ระดับความเข้มแข็ง</u> - การมีธนาคารข้าว - การมีกลุ่มออมทรัพย์ - การมีสหกรณ์ - การมีกลุ่มผู้ใช้น้ำ - การมีกลุ่มอาชีพ - การมีกลุ่มหรือเครือข่ายทางสังคม - การมีระบบเอื้อมือเอื้อวัน - การมีกฎระเบียบ ของชุมชน ด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ - การมีระบบเครือข่ายที่ช่วยเหลือกัน - การมีกลไกทางสังคมเพื่อจัดการความขัดแย้ง - การสื่อสารประชุมและมีส่วนร่วมภายในหมู่บ้าน

สุมาลี (2550) ได้พัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน และวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งของประเทศให้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยจำแนกตามมิติของปัจจัยทุน 4 ด้าน คือ ทุน

การเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และ ทุนธรรมชาติ ในการศึกษาได้รวบรวมตัวชี้วัดแต่ละด้านโดยใช้กระบวนการประเมินอย่างรวดเร็ว (Rapid Assessment Process, RAP) ในชุมชนตัวอย่างใน 4 ภูมิภาค ๆ ละ 2 จังหวัด ๆ ละ 4 ชุมชน รวมทั้งสิ้น 32 ชุมชน ของ ภาคกลาง (จังหวัดสระบุรีและฉะเชิงเทรา) ภาคเหนือ (จังหวัดเชียงใหม่ และพิจิตร) ภาคตะวันออก (จังหวัดชลบุรีและฉะเชิงเทรา) ภาคเหนือ (จังหวัดเชียงใหม่ และพิจิตร) ภาคตะวันออก (จังหวัดชลบุรีและฉะเชิงเทรา) เพื่อให้ได้รับชุดตัวชี้วัดความเข้มแข็งที่มาจากประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง ส่วนกรอบวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนและแนวคิดปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนวิเคราะห์จากกรอบแนวคิดการทำงานอย่างมีระบบที่ระบุว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และแนวคิดปัจจัยที่กำหนดความเข้มแข็งของชุมชน ใช้การวิเคราะห์ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์

จากการสรุปเพื่อคัดเลือกตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนที่ได้จาก (1) กระบวนการประเมินอย่างรวดเร็ว (2) ตัวชี้วัดที่เสนอเพิ่มเติมโดยคณะวิจัย และ (3) ตัวชี้วัดจากการตรวจสอบเอกสาร คณะวิจัยได้พิจารณาคัดเลือกตัวชี้วัดที่มีความหมายใกล้เคียงหรือซ้ำซ้อนกันในมิติย่อยตามทุนแต่ละด้าน โดยการนำมารวมและปรับให้เหลือเป็นตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนที่เหมาะสม และสามารถคัดเลือกและปรับตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนให้มีความเหมาะสมได้ทั้งสิ้นจำนวน 51 ตัวชี้วัด จำแนกตามมิติย่อยของทุนแต่ละด้าน ดังต่อไปนี้

1) ทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น ได้ตัวชี้วัดเกี่ยวข้องกับทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้นรวมทั้งสิ้น 19 ตัวชี้วัด ได้แก่

- (1) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงสาธารณูปโภคในชุมชน ได้แก่ ความพร้อมในการให้บริการ สาธารณูปโภค ความทั่วถึงในการให้บริการสาธารณูปโภค
- (2) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงข้อมูลข่าวสารภายในชุมชน ได้แก่ ประเภทข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ แหล่งข้อมูลข่าวสารในชุมชน ประโยชน์ของข้อมูลข่าวสารต่อการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต
- (3) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงการประกอบอาชีพและรายได้ ได้แก่ การประกอบอาชีพหลัก และอาชีพรอง การเคลื่อนย้ายแรงงานเพื่อประกอบอาชีพ ประโยชน์ของการเคลื่อนย้ายแรงงาน รายได้รวมของครัวเรือน ครัวเรือนที่มีรายได้เพียงพอ
- (4) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงผลผลิตในชุมชน ได้แก่ ผลผลิตทางการเกษตร ผลผลิตทางการแปรรูปทางการเกษตร ผลผลิตอื่น ๆ คุณภาพของผลผลิต การจัดจำหน่าย
- (5) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงปัจจัยการผลิตในชุมชน ได้แก่ การใช้ปัจจัยการผลิตภายในชุมชน

- (6) ตัวชี้วัดการมีหนี้สิน การกู้ยืม และการออมในชุมชน ได้แก่ สัดส่วนการออม/รายได้ สัดส่วนหนี้สิน/รายได้
 - (7) ตัวชี้วัดการเข้าถึงแหล่งทุน ได้แก่ สัดส่วนแหล่งเงินทุนภายในชุมชน
- 2) ทูมมนุษย์ ได้ตัวชี้วัดเกี่ยวกับทูมมนุษย์ทั้งสิ้น 11 ตัวชี้วัด ได้แก่
- (1) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงการศึกษา การฝึกอบรม และประสบการณ์ของประชาชนในชุมชน ได้แก่ การได้รับโอกาสทางการศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพในชุมชน ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต
 - (2) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงสุขภาพอนามัย ได้แก่ การมีสุขภาพแข็งแรง การเข้าถึงบริการสาธารณสุข
 - (3) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงศีลธรรมจริยธรรม ได้แก่ การปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา
 - (4) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงชีวิตครอบครัว ได้แก่ การมีครอบครัวที่อบอุ่น คุณลักษณะของหัวหน้าครัวเรือน และ
 - (5) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงความภาคภูมิใจ ได้แก่ ความภาคภูมิใจต่อตนเองและต่อชุมชน
 - (6) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงคุณลักษณะของผู้นำ ได้แก่ การมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง การยอมรับผู้นำชุมชน
- 3) ทูมทางสังคม ได้ตัวชี้วัดเกี่ยวกับทูมทางสังคมทั้งสิ้น 13 ตัวชี้วัด ได้แก่
- (1) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงวัฒนธรรม ประเพณี ได้แก่ วัฒนธรรมประเพณีที่มีความสม่ำเสมอและเพิ่มขึ้น
 - (2) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การประยุกต์ใช้และการสืบทอดภูมิปัญญา การมีแพทย์แผนโบราณหรือหมอสมุนไพร
 - (3) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมในชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของเยาวชน การมีส่วนร่วมของประชาชน
 - (4) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงความเท่าเทียมกันในด้านต่างๆ ได้แก่ การแบ่งแยกทางสังคม การในความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม
 - (5) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ชุมชนปลอดภัยเสพติด ความมั่นคงของสิ่งปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
 - (6) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงกลุ่มและองค์กรในชุมชน ได้แก่ การจัดตั้งองค์กร การดำเนินกิจกรรม การสนับสนุนจากภายนอก

4) ทุณธรรมชาติ ได้ตัวชี้วัดที่สะท้อนความเข้มแข็งของทุณธรรมชาติทั้งสิ้น 8 ตัวชี้วัด ได้แก่

- (1) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงปริมาณของทรัพยากร ธรรมชาติ ได้แก่ ชนิดของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน
- (2) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน โรงงานอุตสาหกรรมในชุมชน และ
- (3) ตัวชี้วัดที่แสดงถึงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การถือครองที่ดิน การใช้ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ การจัดการทรัพยากร

จากการศึกษา สามารถจัดกลุ่มชุมชนตามระดับความเข้มแข็งของชุมชนได้ทั้งสิ้น 6 กลุ่ม คือ กลุ่ม ชุมชนที่มีความเข้มแข็งในระดับต่ำ ระดับค่อนข้างต่ำ ระดับปานกลาง ระดับค่อนข้างสูง ระดับสูง และ ระดับสูงมาก และชุมชนตัวอย่าง 32 ชุมชนจำแนกตามระดับค่าดัชนีความเข้มแข็งของชุมชนที่พัฒนาขึ้นจากตัวชี้วัดตามมิติของปัจจัยทุนทั้งสิ้นได้ 6 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่งมีทุนธรรมชาติและทุนมนุษย์ในระดับสูง กลุ่มที่สองมีทุนทางสังคมในระดับสูง กลุ่มที่สามมีทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์ในระดับสูง กลุ่มที่สี่มีทุนทางสังคมและทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้นในระดับสูง กลุ่มที่ห้ามีทุนมนุษย์ในระดับสูง และ กลุ่มที่หกมีทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติและทุนทางการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้นในระดับสูง

ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วย 1) ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ การมีแหล่งเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การฝึกอบรมภายในชุมชน การส่งเสริมการออม และลดภาระหนี้ของครัวเรือน 2) กระบวนการที่มีรากฐานจากชุมชน ได้แก่ การที่สมาชิกในครัวเรือนไปประกอบอาชีพนอกชุมชนและส่งรายได้กลับมา การย้ายกลับมาประกอบอาชีพในชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน และ 3) กระบวนการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ได้แก่ การมีงบประมาณและความช่วยเหลือด้านต่างๆ ให้แก่องค์กร/กลุ่มในชุมชน

มนตรี (2547) ศึกษาองค์กรชุมชนเข้มแข็งและการพัฒนารูปแบบเครือข่ายองค์กรชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนในเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความเข้มแข็งของชุมชน องค์กรชุมชนและพัฒนารูปแบบเครือข่ายองค์กรชุมชนและศูนย์การเรียนรู้สังคม/ชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม โดยใช้เครื่องมือการประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วม (PRA) ผลการวิจัยพบว่า 1) สมาชิกในชุมชนมีศักยภาพในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนและ

องค์กรชุมชนได้โดยอาศัยเครื่องมือประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วมประเภทต่างๆ เช่น แผนผังหมู่บ้าน ปฏิทินฤดูกาล การให้คะแนนความเข้มแข็งชุมชน การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด (SWOT) 2) ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับบทบาทผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และทำงานเพื่อส่วนรวม ใช้หลักประชาธิปไตย และมีความรู้ความสามารถ 3) รูปแบบองค์กรชุมชนที่เหมาะสมและทำงานร่วมกันของภาคี 5 ฝ่าย ได้แก่ เทศบาลตำบล อุโมงค์ หน่วยงานราชการระดับตำบล คณะกรรมการชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน และผู้ประสานงานชุมชน 4) รูปแบบการเรียนรู้สังคม/ชุมชนที่เหมาะสมควรเป็นความร่วมมือ 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายการเมือง (เทศบาลตำบล อุโมงค์) ฝ่ายประชาชน (องค์กรชุมชน) และฝ่ายวิชาการ (หน่วยงานราชการระดับตำบลและมหาวิทยาลัย) โดยให้บทบาทเทศบาลตำบลเป็นศูนย์ประสานงานและดำเนินการ โดยคณะกรรมการบริหารศูนย์การเรียนรู้

อำภา (2543) ศึกษาทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านโป่งนก ตำบลแม่คะ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้แนวคิดทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และแนวคิดทางการศึกษานอกระบบ พบว่า ทุนทางสังคม ได้แก่ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนบุคคล ทุนกลุ่ม/องค์กร ทุนเครือข่ายและเครือข่ายที่มีอยู่ในชุมชนส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เพราะทุนทางสังคมเป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับชุมชน และปัจจัยที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชน และการมีจิตสำนึกสาธารณะ การที่บุคคลมีความรู้สึกและตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ต้องดูแลรับผิดชอบร่วมกัน ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ในกิจกรรมใดๆ ในชุมชน เกิดการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสร้างอำนาจต่อรองกับภายนอก และชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของธรรมชาติและสังคมภายนอกได้อย่างมีศักดิ์ศรีและยังคงรักษาความเป็นชุมชนได้อย่างมั่นคง

รัตนพันธ์ (2546) ศึกษาการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์ ตำบลคลองเปือย อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน พบว่า กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือยสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนของคนในชุมชน ด้วยวิธีการรวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสร้างแหล่งเงินทุนของชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยมีปัจจัยที่ส่งเสริมคือ การจัดสรรผลประโยชน์ที่เป็นไปตามความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน มีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน มีผู้นำที่เข้มแข็ง กล้าคิดกล้าทำ ซื่อสัตย์ และมีความคิดสร้างสรรค์ ทำงานเพื่อกลุ่มอย่างจริงจัง สมาชิกของกลุ่มมีคุณภาพ มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล

รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีวิธีการทำงานที่เป็นแบบแผนของตัวเอง และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และมีการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

มิ่งขวัญ (2545) ศึกษากระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านโป่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า องค์กรชุมชนหลายกลุ่มเกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชนค้นพบปัญหา จึงรวมกลุ่มกันวิเคราะห์หาทางเลือกในการแก้ปัญหาโดยใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ ทำให้ชุมชนมีการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน มีการจัดการโดยมีแผน และโครงการ สมาชิกทุกคนมีความเสียสละ มีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม มีสิ่งยึดเหนี่ยวความเชื่อเดียวกัน

จากความหลากหลายของกรอบแนวคิดและกระบวนการในการพัฒนาตัวชี้วัด “ความสุข” และ “การพัฒนา” ข้างต้น แม้ว่าจะค่อนข้างมีความหลากหลายในรายละเอียด แต่ก็อยู่บนพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ภายใต้สภาพแวดล้อมและปัจจัยด้านเศรษฐกิจสังคมเป็นหลัก ในส่วนของการพัฒนาในส่วนของมนุษย์นี้เองที่ตัวชี้วัดและเกณฑ์ที่ใช้ในการวัดระดับ ค่อนข้างจะมีความเฉพาะเจาะจงในแต่ละชุมชน และเป็นมุมมองทางอัตวิสัยเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก งานด้านการพัฒนาตัวชี้วัดที่มีมิติทางด้าน “ความสุข” เข้าร่วมด้วยยังไม่ได้มีการดำเนินการในบริบทภูมิสังคมของชุมชนบนพื้นที่สูงมากนัก การนำกรอบแนวคิดและกระบวนการฯ ที่มีอยู่มาใช้ในพื้นที่สูง ควรต้องมีการปรับให้เข้ากับบริบท และสามารถนำไปดำเนินการกับชุมชนพื้นที่สูงได้อย่างเหมาะสม